

Advies voor richtlijnen voor het milieueffectrapport
Woningbouw Stadshagen-II te Zwolle

29 januari 2003

1316-62

ISBN 90-421-1093-7
Utrecht, Commissie voor de milieueffectrapportage.

INHOUDSOPGAVE

1. INLEIDING.....	1
2. HOOFDPUNTEN VAN HET ADVIES.....	2
3. PROBLEEMSTELLING, DOEL EN BESLUITVORMING.....	2
3.1 Probleemstelling en doel	2
3.1.1 Woningbouw	3
3.1.2 Verkeer	3
3.1.3 Bedrijvigheid.....	4
3.1.4 Groen.....	4
3.2 Besluitvorming.....	4
4. VOORGENOMEN ACTIVITEIT EN ALTERNATIEVEN.....	6
4.1 Algemeen	6
4.1.1 Locatiekeuze	6
4.1.2 Dichtheid, voorzieningen, stedenbouwkundige inrichting....	7
4.1.3 Interne en externe ontsluiting	8
4.1.4 Mitigerende en compenserende maatregelen	9
4.2 Alternatieven.....	10
4.3 Nulalternatief.....	11
4.4 Meest milieuvriendelijk alternatief	11
4.5 Voorkeursalternatief	12
5. BESTAANDE MILIEUTOESTAND, AUTONOME ONTWIKKELING EN MILIEUGEVOLGEN.....	12
5.1 Algemeen	12
5.2 Bodem en water	13
5.3 Levende natuur.....	14
5.4 Landschap en cultureel erfgoed.....	14
5.5 Leefmilieu en duurzaamheid.....	15
6. VERGELIJKING VAN ALTERNATIEVEN.....	15
7. LEEMTEN IN INFORMATIE	16
8. EVALUATIEPROGRAMMA.....	16
9. VORM EN PRESENTATIE	16
10. SAMENVATTING VAN HET MER.....	17

1. INLEIDING

De gemeente Zwolle wil in aansluiting op de wijk Stadshagen een nieuwe wijk, Stadshagen-II, ontwikkelen met 4000 woningen en daarmee samenhangende voorzieningen, kleinschalige bedrijvigheid, recreatie en groen. In eerste instantie was sprake van de bouw van deze 4000 woningen in drie deelgebieden, Stadsbroek, Breezicht en De Wig; tijdens de behandeling van het structuurplan heeft de gemeenteraad op 4 november 2002 besloten om in verband met de aanwezige natuurwaarden het deelgebied Stadsbroek te vrijwaren van bebouwing.

Bij brief van 20 november 2002 is de Commissie voor de milieueffectrapportage (m.e.r.) in de gelegenheid gesteld om advies uit te brengen over de richtlijnen voor het milieueffectrapport¹, in eerste instantie met een startnotitie die nog van bebouwing van Stadsbroek uitging en een aankondiging een gewijzigd planalternatief nog nader te documenteren. De m.e.r.-procedure ging van start met de kennisgeving van de startnotitie in de Peperbus van woensdag 13 november 2002².

Dit advies is opgesteld door een werkgroep van de Commissie voor de m.e.r.³. De werkgroep treedt op namens de Commissie voor de m.e.r. en wordt verder in dit advies 'de Commissie' genoemd. Het doel van het advies is om aan te geven welke informatie het MER moet bevatten om het mogelijk te maken het milieubelang volwaardig in de besluitvorming mee te wegen.

Bij de advisering heeft de Commissie gebruik gemaakt van de volgende documenten:

- de startnotitie m.e.r. Woningbouwprogramma Stadshagen-II d.d. 24 september 2002;
- het structuurplan Stadshagen-II van november 2002, van VHP;
- het gemeenteblad over de vaststelling van het structuurplan Stadshagen-II, met het raadsvoorstel en het raadsbesluit d.d. 4 november 2002 over Stadshagen-II;
- de *Ecologische Verkenning Stadshagen-II*, definitieve versie, d.d. 6 november 2002, van Tauw;
- de notitie *Beschrijving van het planalternatief en de te ontwikkelen alternatieven ten bate van de milieueffectrapportage woningbouwprogramma Stadshagen-II* van 28 november 2002;
- *Zicht op Stadshagen-II*, onderzoek naar de geschiktheid van Stadshagen-II als nieuwbouwlocatie (2001);
- *Woningbehoefte in de netwerkstad Zwolle/Kampen* (2001);
- *Doorkijk, een beeld van Zwolle na 2005* (1997).

De Commissie heeft kennis genomen van de inspraakreacties en adviezen⁴, die zij van het bevoegd gezag heeft ontvangen. In dit advies⁵ verwijst de Commissie naar een reactie wanneer deze naar haar oordeel:

---

¹ Zie bijlage 1.

² Zie bijlage 2.

³ De samenstelling hiervan is gegeven in bijlage 3.

⁴ Bijlage 4 geeft hiervan een lijst.

- informatie bevat die in het MER opgenomen moet worden of die nader onderzocht moet worden, zoals informatie over specifieke lokale milieumomstandigheden;
- belangrijke vragen en discussiepunten naar voren brengt, bijvoorbeeld over te onderzoeken alternatieven;
- belangrijke onjuistheden bevat die ter voorkoming van misverstanden weerlegd dienen te worden.

2. HOOFDPUNTEN VAN HET ADVIES

Het milieueffectrapport zal vooral:

- moeten motiveren waarom de locatie Stadshagen-II een geschikte locatie is voor de woonmilieus die de gemeente met de nieuwbouwplannen wil scheppen en helderheid moeten bieden over het al dan niet onderzoeken van locatiealternatieven, al dan niet voor delen van het pakket;
- bij de formulering van alternatieven serieus moeten kijken naar mogelijkheden voor hogere woningdichtheden, eventueel gecombineerd met het vrijhouden van migratieroutes voor dieren, eventueel gecombineerd met een goede inpassing van een tot stadsas omgevormde Hasselterweg en meer bebouwing in de zone tussen Stadshagen-I en -II. Daarbij dienen ook de mogelijkheden te worden onderzocht om fietsverkeer en openbaar vervoer te gebruiken als structurend element;
- moeten nagaan of er ook onder de gewijzigde omstandigheden en met aanvullende informatie kan worden gesteld dat de plannen de ecologische hoofdstructuur of van Vogel- of Habitatrictlijngebieden niet aantasten;
- de effecten op uit landschappelijk en cultuurhistorisch oogpunt waardevolle gebieden (in het bijzonder de polder Mastenbroek) moeten beschrijven;
- een goede samenvatting moeten bevatten.

3. PROBLEEMSTELLING, DOEL EN BESLUITVORMING

Artikel 7.10, lid 1, onder a van de Wet milieubeheer (Wm):

Een MER bevat ten minste: *"een beschrijving van hetgeen met de voorgenomen activiteit wordt beoogd."*

Artikel 7.10, lid 1, onder c van de Wm:

Een MER bevat ten minste: *"een aanduiding van de besluiten bij de voorbereiding waarvan het milieu-effectrapport wordt gemaakt, en een overzicht van de eerder genomen besluiten van bestuursorganen, die betrekking hebben op de voorgenomen activiteit en de beschreven alternatieven."*

3.1 Probleemstelling en doel

In een probleemstelling moet worden beschreven voor welke (bestaande en/of toekomstige) knelpunten het voornemen een oplossing moet bieden.

Uit de probleemstelling moet een concrete en duidelijke omschrijving van het doel (of de doelen) worden afgeleid. Daarbij moeten ook de doelen ten aanzien

---

⁵ In overleg met de gemeente heeft de Commissie meer tijd voor de advisering gebruikt dan de gebruikelijke negen weken vanaf het moment van terinzagelegging van de startnotitie.

van milieubescherming en -verbetering worden aangegeven. Doelen moeten zodanig worden beschreven, dat ze kunnen dienen voor de afbakening van te beschrijven alternatieven. De startnotitie geeft aan dat de gemeente ambities heeft ten aanzien van:

- de huisvesting van specifieke bevolkingsgroepen;
- het aanbod van voorzieningen en kleinschalige werkgelegenheid;
- recreatieve voorzieningen;
- behoud en ontwikkeling van natuurwaarden⁶.

Het MER dient deze ambities te benoemen en de samenhang ertussen te verduidelijken.

3.1.1 Woningbouw

Het MER dient kort te motiveren op welke doelgroepen het woningbouwprogramma wordt gericht en hoe zich dat verhoudt tot de geplande dichtheden, bedrijvigheid en voorzieningen.

De startnotitie geeft aan dat het Meerjarenontwikkelingsplan van 1999 een woningbehoefte van 10.000 tot het jaar 2010 aangeeft en dat dit getal nog onlangs opnieuw tegen het licht is gehouden in een woningbehoefteonderzoek voor de netwerkstad Zwolle-Kampen. Het MER moet aangeven of de recente verandering in economische perspectieven nog zodanige invloed zou kunnen hebben op de kwantitatieve en kwalitatieve woningbehoefte dat dit relevant is voor de plannen voor Stadshagen-II.

Stadshagen-II (en in het bijzonder Breezicht) richt zich nadrukkelijk ook op een specifiek, hoog segment in de woningmarkt: ruim opgezette woonmilieus in het groen. Het verdient aanbeveling om de conclusies uit het (evt. geactualiseerde) woningbehoefteonderzoek ook in deze kwalitatieve zin in het MER mee te nemen en daarbij ook aan te geven in hoeverre de locatie – een open polder – zich leent voor een dergelijk woonmilieu (bijvoorbeeld in vergelijking met alternatieve locaties in de Zwolse regio die zich in een meer bosrijke omgeving bevinden). Ook dient aangegeven te worden in hoeverre juist in Stadshagen-II kan worden ingespeeld op het in het woningbehoefteonderzoek geconstateerde sterke punt van Zwolle: het stedelijk wonen.

3.1.2 Verkeer

De startnotitie vermeldt wel ideeën voor de omlegging van de Hasselterweg maar geeft niet expliciet aan in hoeverre deze kwestie in het MER zal worden behandeld. De Commissie heeft begrepen dat een formeel besluit over eventuele omlegging van de Hasselterweg niet zal worden genomen op basis van dit MER, en waarschijnlijk pas vele jaren na het verschijnen ervan zal vallen. De samenhang tussen weg en wijk is echter zo nauw dat de vormgeving van de wijk, vooral in het gebied langs de weg, in sterke mate de wenselijkheid of noodzaak tot verlegging zal bepalen.

Het MER zal die samenhang inzichtelijk moeten maken en in ieder geval op een globaal niveau (d.w.z. zonder concreet uitgewerkte tracéalternatieven voor de omlegging te beschouwen) de voor- en nadelen voor het milieu⁷ en het

---

⁶ Bijvoorbeeld op blz. 17: *“Watergangen met modderbodems (voorkeur van zowel de Grote als de Kleine modderkruiper) zullen na realisering van Stadshagen worden gehandhaafd (uitgangspunt).”*

⁷ Dat betreft dan niet alleen de effecten binnen de woonwijk, maar ook die op overige gebieden, vooral de polder Mastenbroek.

woonklimaat moeten beschrijven van een Hasselterweg volgens bestaand tracé en inpassing binnen de wijk en een Hasselterweg volgens omgelegd tracé. De startnotitie vermeldt niet duidelijk wat het probleem is met de Hasselterweg. De Commissie heeft tijdens haar locatiebezoek begrepen dat vooral doorgaand zwaar vrachtverkeer tussen de Zwartewatersteden en de A28 tot hinder leidt. Het is van belang om in het MER ook na te gaan wie verantwoordelijk is voor deze problemen en voor de oplossing ervan. Het MER dient tevens aan te geven of bij de eventuele omlegging van de Hasselterweg m.e.r.-(beoordelings)-plicht aan de orde is en wat eventuele consequenties zijn⁸.

3.1.3 Bedrijvigheid

Aangegeven wordt dat er ten aanzien van de werkgelegenheid geen taakstelling of ruimteclaim wordt neergelegd. Het MER dient beknopt in te gaan op de vraag in hoeverre de vestiging van bedrijvigheid langs de Hasselterweg als stadsas een goede inpassing van de weg kan betekenen en tevens kan leiden tot een groter draagvlak voor het openbaar vervoer op deze as.

3.1.4 Groen

Het MER dient ten aanzien van de ambities voor het groen onderscheid te maken in de ambities voor het groen *binnen* de wijk en de ambities voor het groen *in het gebied rond* de wijk. Ook moet het helder aangeven welke “uitgangspunten” taakstellend zijn (waaraan dus alle alternatieven moeten voldoen) en welke nastrevenswaardig zijn (bijvoorbeeld de natuur- en milieutaakstelling waaraan in ieder geval het meest milieuvriendelijke alternatief moet voldoen). Door het schrappen van Stadsbroek als deelgebied en de latere plan- en besluitvorming zal een evaluatie van de uitgangspunten nodig zijn en moeten die waar nodig worden gewijzigd ten opzichte van wat in de startnotitie staat.

3.2 Besluitvorming

Tabel 2.2. van de startnotitie is een bruikbare opsomming van kaderstellende beleidsdocumenten waar rekening mee moet worden gehouden⁹. Het MER zal niet zozeer zo'n lijst moeten bevatten, als wel een opsomming van de randvoorwaarden en wenselijkheden die deze documenten stellen. Uiteraard moeten nieuwe ontwikkelingen daarbij worden meegenomen¹⁰. Extra aandacht dient te worden besteed aan de “kaders” die kunnen worden afgeleid uit het structuurplan¹¹. Er dient onderscheid te worden gemaakt in harde, kaderstellende beleidsbesluiten, en richtinggevende uitspraken. Ook eventuele ‘dwangpunten’ – zoals straalpaden en hoogspanningslijnen¹² – moeten worden beschreven.

---

⁸ Als hierbij andere overheden betrokken zijn, dan zou daar bij voorkeur al bij de vaststelling van de richtlijnen voor het MER rekening mee moeten worden gehouden.

⁹ Als Rijksbeleid wordt het Verdrag van Malta (Verdrag van Valetta) genoemd; het is aan te bevelen om dit te betrekken bij de consequenties van internationaal beleid en daarbij ook Vogel- en Habitatrichtlijn, de Verdragen van Bonn en Bern en de Conventie van Ramsar te betrekken.

¹⁰ Eén van die ontwikkelingen is het Belvedereproject, op grond waarvan een samenhangende ruimtelijke structuurvisie voor de polder Mastenbroek is ontwikkeld.

¹¹ De Commissie heeft begrepen dat dit plan geen concrete beleidsbeslissingen bevat.

¹² De startnotitie behandelt deze als milieuaspect.

De watervisiekaart bij het waterhuishoudingsplan van het waterschap Groot Salland geeft aan dat er op dit moment potentiële laaggelegen gebieden in kaart worden gebracht die bij hoogwater onder water gezet kunnen worden. Het MER dient aan te geven wat de stand van zaken is bij deze besluitvorming over waterberging voor zover relevant voor dit project.

De consequenties van kaderstellende en richtinggevende besluiten voor de ontwikkeling van alternatieven moeten eveneens worden aangegeven. Tevens moet beschreven worden welke maatstaven voor de afweging van alternatieven¹³ (bijvoorbeeld grens- en streefwaarden) aan het milieubeleid worden ontleend.

Het MER dient aan te geven dat het is opgesteld voor een bestemmingsplanbesluit. Ook kan worden beschreven volgens welke procedure en welk tijdpad dit geschiedt en welke adviesorganen en instanties daarbij formeel en informeel zijn betrokken. Duidelijk moet zijn hoe procedureel en inhoudelijk m.e.r. en watertoets¹⁴ op elkaar worden afgestemd. Tot slot moeten de besluiten worden aangegeven die in een later stadium nog moeten worden genomen om de voorgenomen activiteit te realiseren – zoals wellicht ontheffingen in het kader van de Flora- en faunawet.

Het MER dient aan te geven of het ook basis is voor besluitvorming over Veldhoek¹⁵.

---

¹³ Zie ook hoofdstuk 6 van dit advies.

¹⁴ Op 14 februari 2001 ondertekenden Rijk, Interprovinciaal Overleg, Vereniging van Nederlandse Gemeenten en Unie van Waterschappen de bestuurlijke Startovereenkomst Waterbeleid 21^e eeuw. Hierin wordt de Watertoets geregeld voor alle (waterhuishoudkundig relevante) ruimtelijke plannen die nog niet voor inspraak ter inzage waren gelegd of in het kader van artikel 10 Besluit RO aan medeoverheden waren aangeboden.

¹⁵ Zie § 4.1.1 van dit advies.

4. VOORGENOMEN ACTIVITEIT EN ALTERNATIEVEN

Artikel 7.10, lid 1, onder b van de Wm:

Een MER bevat ten minste: *"een beschrijving van de voorgenomen activiteit en van de wijze waarop zij zal worden uitgevoerd, alsmede van de alternatieven daarvoor, die redelijkerwijs in beschouwing dienen te worden genomen, en de motivering van de keuze voor de in beschouwing genomen alternatieven."*

Artikel 7.10, lid 3 van de Wm:

"Tot de ingevolge het eerste lid, onder b, te beschrijven alternatieven behoort in ieder geval het alternatief waarbij de nadelige gevolgen voor het milieu worden voorkomen, dan wel, voor zover dat niet mogelijk is, deze met gebruikmaking van de beste bestaande mogelijkheden ter bescherming van het milieu, zoveel mogelijk worden beperkt."

4.1 Algemeen

De voorgenomen activiteit en de alternatieven moeten worden beschreven voor zover deze gevolgen hebben voor het milieu. Het kan zinvol zijn om deze beschrijving te baseren op deelactiviteiten zoals de hoofdstructuur van de wijk, aantallen woningen, voorzieningen, verkeersontsluiting, groen- en waterstructuur. Daarbij dient eveneens aandacht te worden besteed aan vervolgactiviteiten: in hoeverre vereist de vestiging van een woonwijk (met bedrijvigheid) Stadshagen-II tot druk op de agrarische sector in de omgeving van Stadshagen-II, bijv. vanwege de stankcirkels?

Ook bij het zoeken naar alternatieven kan het zinvol zijn uit te gaan van een analyse van de voorgenomen activiteit in deelactiviteiten.

Verder verdient het aanbeveling om onderscheid te maken tussen activiteiten die plaatsvinden in de realisatiefase (inrichting/aanleg) en de gebruiksfase (gebruik en beheer).

De startnotitie is nog gebaseerd op Stadshagen-II in drie deelgebieden. Nu de gemeenteraad heeft besloten om Stadsbroek buiten de woningbouw te houden dienen de consequenties daarvan duidelijk in het MER zichtbaar te worden¹⁶.

4.1.1 Locatiekeuze

Op grond van het Streekplan zijn verschillende opties aangegeven voor de verstedelijkingsopgave van Zwolle na 2005: Stadshagen-II, het gebied Berkum/Veldhoek/Herfte, en inbreidingslocaties. De startnotitie vermeldt dat de keuze voor Stadshagen-II een *faseringskeuze* (vanwege de onduidelijkheid over de tracerings van de N35 in het gebied Berkum/Veldhoek/Herfte), en niet een *selectie* uit de drie streekplanopties is. Het MER zal moeten aangeven welke aantallen woningen in de verschillende opties kunnen worden gebouwd en zo onderbouwen dat de bouw van Stadshagen-II inderdaad een faseringskeuze is.

---

¹⁶ De Commissie heeft de indruk dat het door het schrappen van Stadsbroek niet problematisch is om op minder oppervlak hetzelfde aantal woningen te bouwen. Dit zal in het MER echter wel verduidelijkt moeten worden. Andere consequenties zijn niet helder. Ook de Stichting Milieuraad Zwolle (reactie 2, zie bijlage 4) geeft aan dat het schrappen van Stadsbroek tot onduidelijkheid leidt. Deze instantie dringt aan op het verkleinen van het plangebied, dan wel op het betrekken van de in Stadsbroek gewenste ontwikkelingen (anders dan woningbouw) in het milieueffectrapport.

De startnotitie vermeldt dat als het 'omslagpunt'¹⁷ voor de milieudoelen zou leiden tot een wijk met minder dan 4000 woningen, bebouwing van Veldhoek zal worden beschreven als onderdeel van een meest milieuvriendelijk alternatief, het zogeheten *mma-locatie*. De Commissie wijst erop dat daarbij impliciet wordt verondersteld dat bouw van de resterende woningen in Veldhoek een milieuvriendelijker alternatief vormen dan overschrijding van het omslagpunt in Stadshagen-II – hetgeen nog zou moeten blijken. Bovendien geeft de startnotitie, zoals gezegd, de N35-complicaties als argument om Veldhoek nu niet in de beschouwingen te betrekken.

De Commissie kan zich drie manieren van aanpak voorstellen:

- ofwel het MER beschouwt de mogelijkheden van bouw in Veldhoek, en betreft die mogelijkheden bij de formulering van alle alternatieven. In dat geval zal moeten worden gezien wat de consequenties zijn voor de procedure¹⁸: wellicht zijn er dan bijvoorbeeld meerdere bestemmingsplannen bij betrokken en wellicht is zelfs een aanvullende startnotitie gewenst;
- ofwel het MER onderbouwt de uitsluiting van Veldhoek voor de kortere termijn en betreft Veldhoek dan ook in geen enkel alternatief;
- ofwel het MER beschouwt de mogelijkheden (inclusief milieueffecten) van bouw in Veldhoek op een globaal niveau als "oplossingsrichting" en geeft aan dat de besluitvorming over Veldhoek (of andere locaties dan Stadshagen-II) in een andere procedure zal plaatsvinden. De taakstelling van 4000 woningen hoeft niet rigide te worden gebruikt bij het formuleren van alternatieven. Op die manier is de informatie over Veldhoek te betrekken bij de keuze uit de alternatieven voor Stadshagen-II.

De Commissie is bij de opstelling van dit advies ervan uitgegaan dat (effecten van) woningbouw in Veldhoek en/of andere locaties hooguit globaal in beeld zullen worden gebracht.

4.1.2 Dichtheid, voorzieningen, stedenbouwkundige inrichting

De startnotitie presenteert een voorkeursalternatief met een relatief lage woondichtheid en een ontsluitingsweg buitenom. Het verdient aanbeveling om daarnaast een ander alternatief te ontwikkelen, waarin ten minste voor enkele deelgebieden – aanhakend bij de wens om in Zwolle stedelijke woonmilieus te realiseren – juist in hoge dichtheid wordt gebouwd¹⁹.

Gelet op de invloed die een ontsluitingsweg buitenom waarschijnlijk heeft op het Belvederegebied Mastenbroek beveelt de Commissie aan om vooral ook te zoeken naar stedenbouwkundige en milieukundige oplossingen voor een ontsluitingsweg binnendoor (eventueel deels gevorkt, d.w.z. met ruimtelijk gescheiden heen- en teruggaande rijbanen), die gecombineerd kan worden met 'stedelijke woonmilieus' en als stadsas zou kunnen functioneren. Bebouwing (bijvoorbeeld bedrijfsbebouwing, kantoren) langs deze stadsas kan (zodanig gebruik makend van ontheffingsmogelijkheden in de Wet geluidhinder) als geluidsafscherming naar achterliggende bebouwing functioneren.

---

¹⁷ De Commissie tekent aan dat gebruik van het begrip 'omslagpunt' afhankelijk is van de geformuleerde (doorgaans subjectieve) doelstellingen. Bovendien is de maatregel 'minder huizen bouwen' lang niet altijd de enige mogelijkheid om de effecten alsnog binnen de doelstelling te krijgen.

¹⁸ Zie ook § 3.2 van dit advies.

¹⁹ Een woonmilieu met hoge dichtheden zou meer aansluiten bij de 'centrumstrook' die volgens *Doorkijk, een beeld van Zwolle na 2005* vanuit het centrum van Zwolle tot aan de polder Mastenbroek loopt.

Verder merkt de Commissie op dat startnotitie vermeldt dat vanwege de vergrijzing een kwart van alle woningen gelijkvloers zal moeten zijn. Zij adviseert om in het MER na te gaan in hoeverre een stedelijke woonomgeving in verband met de vergrijzing oplossingen kan bieden.

Het alternatief zoals dat in de startnotitie is geschetst met lage dichtheden (gescheiden van Stadshagen-I door middel van een zone met sportvelden) biedt o.a. kansen voor natuurontwikkeling, waterberging en benutting van zonne-energie. Een alternatief met ten minste in een aantal deelgebieden hoge dichtheden biedt kansen voor verkleining van het bruto oppervlak van het project, voor het ontzien van bestaande en verder te ontwikkelen landschappelijke en ecologische waarden, een levendige omgeving, een hoog voorzieningenniveau en energiebesparing en collectieve energievoorziening en geeft een beter draagvlak voor openbaar vervoer. Gecombineerd met bebouwing (die bij voorkeur zowel overdag als 's avonds wordt gebruikt) langs de belangrijkste fietsverbindingen met het centrum kan zo'n alternatief ook het gebruik van de fiets bevorderen.

De Commissie verwijst voor de vergelijking van de voor- en nadelen van verschillende woonmilieus ook naar in het Nationaal Pakket Duurzame Stedenbouw gepresenteerde 'milieutypebenadering', die milieumaatregelen koppelt aan de stedenbouwkundige context en ook de mogelijkheid biedt om snel ruimtelijke, milieu- (en financiële) consequenties van keuzes in beeld te brengen.

Het MER dient ten minste beschrijvingen en argumenten voor de keuzen te bevatten, en indien zinvol varianten te beschrijven, van de volgende deelactiviteiten:

- de hoofdstructuur, omvattende de verkeersontsluiting (voor automobilisten, openbaar vervoer, fietsers, wandelaars) en de groenstructuur;
- de omvang van de verschillende functies (wonen, werken, groen, water en voorzieningen²⁰). Daarbij is de vraag in hoeverre de geplande gezamenlijke voorzieningen voor bewoners van Stadshagen-I en -II, een rol spelen in de locatiekeuze: ontstaan er in de periode tot 2010 elders in de gemeente tekorten in de voorzieningen en welke oplossingen worden daarvoor gebruikt? Ook moet aangegeven worden hoe de (bestaande en nog te bouwen) voorzieningen vanuit een oogpunt van bereikbaarheid met milieuvriendelijke vervoerwijzen (fiets, OV) bereikbaar zijn;
- de mate waarin functies met het oog op zuinig ruimtegebruik kunnen worden gecombineerd;
- de gehanteerde (verdeling van de) dichtheden, verhardingspercentages en percentages uitgeefbaar terrein.

De consequenties voor het aantal woningen zouden moeten worden weergegeven.

4.1.3 Interne en externe ontsluiting

In de ontsluiting zal de ligging van de Hasselterweg (binnen of buiten Stadshagen-II) een belangrijke sleutel zijn. Ook is belangrijk welke parkeernorm wordt gebruikt²¹.

---

²⁰ De Commissie denkt dat een beschrijving van "het rode milieu" zoals aangegeven in de startnotitie, niet op die manier thuishoort in het milieueffectrapport. Mogelijkheden van functiemenging, duurzaam bouwen, inzet van duurzame energie horen in de beschrijvingen van het voornemen en de alternatieven thuis.

²¹ Siemen Veenstra (reactie 3, zie bijlage 4) stelt dat de gemeente een te lage parkeernorm gebruikt. De Commissie meent dat niet klakkeloos mag worden aangenomen dat een lage parkeernorm "goed is voor het milieu" omdat een taakstellende lage parkeernorm in een aantal gevallen niet realistisch is gebleken; "reparatie achteraf" bleek

Het MER dient verder in te gaan op:

- de mate waarin autoluwe of autovrije buurten (kunnen) worden gepland;
- de ontsluitingsstructuur voor fietsers en voetgangers; en de mate waarin die kruisingsvrij is en korte wachttijden heeft bij verkeerslichten. Ook moet aandacht worden geschonken aan de 'gevoelsafstand' tussen Stadshagen-II en de rest van de stad – die wordt beïnvloed door open gebieden als bij de Twistvlietbrug en eventueel de zone²² met sportvoorzieningen tussen Stadshagen-I en -II.
- (de kwaliteit van) het openbaar vervoer dat wordt gepland en de periode vanaf wanneer dit beschikbaar zal zijn, de mate van verdichting en wellicht extra bouwruimte rondom haltes van dit openbaar vervoer. In het structuurplan en in de startnotitie is aangegeven dat de huidige raillijn naar Kampen naar een lightrailstelsel zou kunnen worden omgebouwd en in die zin als 'drager' voor stedelijke ontwikkelingen in hoge dichtheden kan functioneren. Het ziet ernaar uit dat de plannen voor De Wig (omvang, inrichting) hierop zijn gebaseerd. Omdat deze railbouw nog met veel onzekerheden is omgeven beveelt de Commissie aan om ook een alternatief te verkennen waarin de stedelijke ontwikkelingen in hoge dichtheden juist elders in het plangebied gesitueerd worden (in Breezicht, zoals hiervóór in het advies gesuggereerd²³) en waarin nagegaan wordt, welke voor- en nadelen dit heeft uit een oogpunt van stedenbouw, vervoerswaarde, draagvlak voor haltes, exploitatie van het openbaar vervoer enz. Eventueel kan een directe HOV-verbinding – (geleide) bus of (light) railverbinding – worden overwogen vanuit het centrum van Stadshagen-I+II naar het centrum van Zwolle, het spoorwegstation en/of de werkgebieden aan de oostzijde (vooral relevant bij meer geconcentreerde woningbouw).

Om een verkeer- en vervoerssysteem met zo min mogelijk energiegebruik te ontwerpen kan VPL²⁴ worden gebruikt.

4.1.4 Mitigerende en compenserende maatregelen

Voor “grijze milieueffecten”

Als mogelijkheden voor mitigerende en compenserende maatregelen moeten o.a. worden beschouwd:

- inpassing van de stadsas waardoor verspreiding van geluid en luchtverontreiniging zo veel mogelijk wordt beperkt;
- geluidsarme wegdekken;
- inrichting van de wijk die de verkeersveiligheid zo veel mogelijk centraal stelt.

Bij elk van de relevante maatregelen dient een ALARA-beschouwing²⁵ te worden gegeven.

---

in die gevallen moeilijk, kostbaar en soms niet eens mogelijk. Zij adviseert om, indien een lage norm wordt gekozen, daarbij zeker te overwegen om flankerende maatregelen te treffen en reservecapaciteit in te bouwen voor het geval een lage norm niet realistisch blijkt. Zij wijst tevens op de mogelijkheid van geconcentreerde parkeervoorzieningen om het woonmilieu binnen de wijken te verbeteren.

²² Vooral 's avonds kan zo'n zone in verband met (vermeende) sociale onveiligheid een barrière vormen.

²³ Zie § 3.1 van het advies.

²⁴ Vervoersprestatie op locatie, een methode van de Novem.

²⁵ ALARA = as low as reasonably achievable = zo gering als redelijkerwijs haalbaar is. De Wet milieubeheer geeft de verankering voor dit principe.

Voor “groene milieueffecten”

De notitie Ecologische Verkenning Stadshagen-II geeft onder andere aan:

- dat voor bepaalde vogelsoorten negatieve effecten van Stadshagen-II te verwachten zijn en dat bij De Wig mitigerende maatregelen genomen zouden kunnen worden;
- welke mitigerende maatregelen mogelijk zijn voor de visfauna;
- dat voor de waterspitsmuis nader onderzoek nodig is.

Nu door de uitsluiting van het deelgebied Stadsbroek het structuurplanbesluit anders is uitgevallen, zal het MER opnieuw moeten nagaan wat de consequenties van Stadshagen-II voor de omgeving zijn, en de Ecologische Verkenning moeten actualiseren²⁶. Aan de hand daarvan dient het MER aan te geven in hoeverre mitigerende en compenserende maatregelen (kunnen) worden getroffen (bijvoorbeeld:

- een inrichting van de nieuwe stadsrand die de aangrenzende weidevogelgebieden zo min mogelijk verstoort);
- voor zover mitigatie onmogelijk is, compensatie voor het verlies van weidevogelgebieden, foerageer- of rustgebieden;
- mogelijkheden voor het ondergronds maken van de hoogspanningsleiding in de polder Mastenbroek.

Verder zou het ontzien (en eventueel: beter tot uitdrukking brengen) van archeologische en cultuurhistorische elementen en patronen als mitigerende maatregel moeten worden overwogen.

4.2 Alternatieven

De keuze van de alternatieven moet worden gemotiveerd evenals de selectie van het voorkeursalternatief.

In het MER zijn vooral de milieuargumenten voor deze keuze van belang. Voor onderlinge vergelijking moeten de milieueffecten van de alternatieven volgens dezelfde methode en met hetzelfde detailniveau worden beschreven. Beschrijving van het meest milieuvriendelijke alternatief is verplicht.

De startnotitie gaat ervan uit dat de alternatieven zullen worden uitgewerkt op basis van vier invalshoeken: blauw, groen, grijs en rood milieu. De Commissie adviseert om vooral een logische bundeling van ontwikkelingen na te streven bij het formuleren van alternatieven en in eerste instantie, vanuit de uitwerking van hoge en lage dichtheden als hiervoor beschreven, alternatieven uit te werken met de nadruk op:

- zo veel mogelijk sparen van natuur en landschap (inclusief zo goed mogelijke waterkwaliteit en bijbehorend waterpeil);
- zo leefbaar mogelijke wijk (dus met zo min mogelijk overlast van geluid, geur, licht, onveiligheid);
- zo gering mogelijke belasting van het ‘grijze milieu’ zoals lage emissies naar lucht, bodem en water, gering energiegebruik, hoog hergebruik, minimaal afval, minimaal watergebruik, etc.

Belangrijke bouwstenen en variabelen bij het opstellen van de alternatieven zijn verder:

---

²⁶ Zie § 5.3 van dit advies.

- aantallen woningen²⁷ en dichtheden (zowel voor de wijk als voor de verschillende buurten van de wijk);
- ligging en verdeling van grotere eenheden voorzieningen (winkels, sport, recreatie, al dan niet een groenstrook²⁸ als scheiding tussen Stadshagen-I en -II);
- ligging van de hoofdontsluiting (binnendoor of buitenom, waarbij binnendoor eventueel als stedenbouwkundige uitdaging voor de scheiding tussen I en II); ov- en fietsroutes; parkeerbeleid;
- mogelijkheden voor het vrijhouden van migratiezones tussen Zwarte Water, polder Mastenbroek en IJssel.

4.3 Nulalternatief

Als het mogelijk is om de doelen van de initiatiefnemer te realiseren zonder dat de voorgenomen activiteit – of een vergelijkbare activiteit – wordt uitgevoerd, is er een reëel nulalternatief. Dit hoeft niet per se 'niets doen' te zijn. Het kan ook gaan om het halen van de doelen door het treffen van maatregelen die een ander karakter hebben dan het voornemen.

Naar de mening van de Commissie is er gezien de doelstellingen geen reëel nulalternatief. Volstaan kan worden met het beschrijven van de huidige situatie en de autonome ontwikkelingen.

4.4 Meest milieuvriendelijk alternatief

Het meest milieuvriendelijke alternatief (mma) moet:

- uitgaan van de beste bestaande mogelijkheden ter bescherming en/of verbetering van het milieu;
- binnen de competentie van de initiatiefnemer liggen.

Het is belangrijk om doelgericht een mma te ontwikkelen. Dit vraagt een open en creatieve houding. De Commissie adviseert om in dit ontwikkelproces, in aanvulling op de aspecten die hiervóór zijn genoemd, vooral aandacht te besteden aan:

- de inrichting van de nieuwe stadsbuitenrand die de verstoring van weidevogels minimaliseert (terugdringen van geluid- en lichthinder in deze zone);
- een inrichting van de wijk gericht op zo veel mogelijk vasthouden van water: zo hoog mogelijke grondwaterstanden, kruipruimteloos bouwen, aanleg van wadi's, geen inlaat van gebiedsvreemd water;
- behoud of zelfs versterking van de (natte) natuur²⁹: in kwelzones, gradientrijke gebieden, door aanleg milieuvriendelijke oevers;

---

²⁷ Een hoger aantal woningen kan ertoe leiden dat lokaal de milieubelasting hoger wordt, maar dat milieueffecten elders achterwege kunnen blijven. Ook het draagvlak voor bijvoorbeeld openbaar vervoer wordt beïnvloed. Dit dient bij een vergelijking van de alternatieven mee te worden genomen.

²⁸ Vanwege de eerder genoemde mogelijke barrièrewerking van de groenstrook met sportvelden kan ook bekeken worden in hoeverre deze centraal gelegen voorzieningen doorbroken kunnen worden met stedelijke verbindingzones tussen Stadshagen-I en -II.

²⁹ Bij versterking van de natuur kan het deelgebied Stadsbroek worden betrokken: zou dit als natuurontwikkelingsgebied een rol kunnen vervullen?

- verkeersaspecten: korte reistijden, comfortabele en directe routes voor langzaam verkeer; frequente en snelle verbindingen per openbaar vervoer, zowel op stedelijk als regionaal niveau (nationaal via het NS-station Zwolle) en een tracering van de hoofdontsluitingsweg die de minste hinder en/of de minste aantasting van landschap en natuur veroorzaakt, zo laag mogelijk energieverbruik;
- de mogelijkheden van natuurontwikkeling in Stadsbroek;
- inzet van maatregelen van “duurzaam bouwen” die verder gaan dan de huidige standaard;
- maximale beperking van het energieverbruik;
- maximale inzet voor behoud van landschappelijke en cultuurhistorische waarden;
- de mogelijkheden voor een gesloten grondbalans.

De Commissie kan zich voorstellen dat uiteindelijk zowel een alternatief met lage woondichtheden als een alternatief met hoge woondichtheden, verder aangevuld met milieuvriendelijke inrichtingsvormen en maatregelen, tot mma bestempeld zouden worden. Als het niet mogelijk zou blijken om uit twee alternatieven die op die manier zijn ontwikkeld een definitief mma te kiezen, dan zou het MER met “twee mma’s” kunnen werken.

4.5 Voorkeursalternatief

Het is niet uit te sluiten dat op basis van het MER uiteindelijk een voorkeursalternatief wordt gekozen dat niet geheel overeenkomt met een alternatief dat in het MER is beschreven, maar elementen van in het MER beschreven alternatieven combineert. De Commissie wijst erop dat ook in die situatie de milieueffecten (van een uiteindelijk voorkeursalternatief) wel uit het MER af te leiden en te beoordelen zouden moeten zijn.

5. **BESTAANDE MILIEUTOESTAND, AUTONOME ONTWIKKELING EN MILIEUGEVOLGEN**

Artikel 7.10, lid 1, onder d van de Wm:

Een MER bevat ten minste: *"een beschrijving van de bestaande toestand van het milieu, voor zover de voorgenomen activiteit of de beschreven alternatieven daarvoor gevolgen kunnen hebben, alsmede van de te verwachten ontwikkeling van dat milieu, indien de activiteit noch de alternatieven worden ondernomen."*

Artikel 7.10, lid 1, onder e van de Wm:

Een MER bevat ten minste: *"een beschrijving van de gevolgen voor het milieu, die de voorgenomen activiteit, onderscheidenlijk de alternatieven kunnen hebben, alsmede een motivering van de wijze waarop deze gevolgen zijn bepaald en beschreven."*

5.1 Algemeen

De bestaande toestand van het milieu in het studiegebied, en de autonome ontwikkeling hiervan, moeten worden beschreven als referenties voor de te verwachten milieueffecten.

Daarbij wordt onder de autonome ontwikkeling verstaan: de toekomstige ontwikkeling van het milieu, zonder dat de voorgenomen activiteit of een van de alternatieven wordt gerealiseerd. Bij deze beschrijving moet het MER uitgaan van ontwikkelingen van de huidige activiteiten in het studiegebied en van

reeds genomen besluiten over nieuwe activiteiten, zoals over natuurontwikkeling in de uiterwaarden van Vecht, Zwarte water en IJssel.

Als niet zeker is of bepaalde ingrijpende activiteiten zullen doorgaan of niet, dan kunnen hiervoor verschillende scenario's worden gebruikt.

Het studiegebied moet op kaart worden aangegeven. Het omvat het plangebied en de omgeving daarvan, voor zover daar effecten van de voorgenomen activiteit kunnen gaan optreden³⁰. Per milieuaspect (lucht, bodem, enz.) kan de omvang van het studiegebied verschillen. Tevens moet een kaart zoals figuur 3.2 van de startnotitie een overzicht geven van de in het studiegebied gelegen beschermde of (formeel of informeel) gevoelige gebieden en objecten zoals de elementen van de ecologische hoofdstructuur, Habitatrichtlijn- en Vogelrichtlijngebieden, Ramsargebieden (wetlands), landschappelijk waardevolle plekken en zichtlijnen, recreatieve voorzieningen, stille gebieden. De polder Mastenbroek dient in ieder geval voor ecologische en landschappelijke effecten nadrukkelijk tot het studiegebied te worden gerekend.

Bij de beschrijving van de milieugevolgen dienen de volgende algemene richtlijnen in acht te worden genomen:

- bij de beschrijving van de gevolgen voor het milieu moet, waar nodig, de ernst worden bepaald in termen van aard, omvang, reikwijdte, mitigeerbaarheid en compenseerbaarheid;
- per milieugevolg moet worden beschreven in hoeverre het tijdelijk is (bijvoorbeeld hinder van bouwverkeer gedurende de bouwfase);
- vooral aandacht moet besteed worden aan die effecten die per alternatief verschillen of die welke de gestelde normen (bijna) overschrijden;
- bij de beschrijving dienen de gevolgen van de aanlegfase en de gebruiksfase te worden betrokken.

De Commissie vraagt in dit MER met name aandacht voor een kwantitatieve beschrijving van effecten op luchtkwaliteit en geluid, en beschermde en waardevolle fauna, vegetatie en flora, en een kwalitatieve en meer globale beschrijving van landschappelijke (cultuurhistorische, archeologische) effecten.

Als basis voor een aantal milieugegevens zal het nodig zijn om verkeersgegevens te berekenen. In ieder geval behoren daartoe:

- verkeersintensiteiten op de wijkontsluitende wegen;
- vervoersstromen per motief (woon-werk/school, winkel, vrije tijd) en vervoerwijze (auto/motorfiets, fiets, lopen, stadsvervoer, HOV, trein);
- energiegebruik door het verkeer en vervoer van de bewoners van de wijk en gebruikers van de bovenwijkse voorzieningen³¹.

5.2 Bodem en water

Bij beschrijving van de bestaande toestand, autonome ontwikkeling en de milieueffecten dient aan de volgende aspecten aandacht te worden besteed:

---

³⁰ De Stichting Milieuraad Zwolle (reactie 2, zie bijlage 4) bepleit vanwege de effecten van omlegging van de Hasselterweg een uitbreiding van het plangebied met het hele tracé plus het grondgebied dat invloed ondervindt van de weg. De Commissie adviseert daarentegen om een helder onderscheid te blijven gebruiken tussen plangebied en studie- = invloedsgebied.

³¹ Zie voetnoot 24.

- geohydrologie:
  - werkzame hydrologische systemen (kwel, kwelflux, infiltratie, grondwaterstanden, grondwaterkwaliteit);
  - oppervlaktewatersysteem en oppervlaktewaterkwaliteit.
- bodemopbouw en reliëf.

Het MER dient een bondige beschrijving te geven van de geologische opbouw en het geohydrologisch systeem waarin onder meer aan de orde dienen te komen: relatie tussen infiltratie en kwelgebieden, aard en intensiteit kwel, de invloed van het landgebruik op het systeem (polder, peilbeheer). Bij de beschrijving dient ook te worden ingegaan op de samenhang tussen systeemonderdelen en de actuele/potentiële ecologische aspecten (zie hieronder) en de functies binnen de wijk.

5.3 Levende natuur

De belangrijkste aspecten, waar aandacht aan besteed moet worden bij de beschrijving van de bestaande milieutoestand, de autonome milieuentwikkeling en de milieueffecten zijn:

- aanwezigheid, respectievelijk aantasting/uitbreidingsmogelijkheden van (elementen van) de ecologische hoofdstructuur, van Vogel- en Habitatrichtlijngebieden en andere beschermde gebieden³²;
- (toekomstige) aanwezigheid van doel- en beschermde soorten (dichtheden, verspreiding) (natuurwaardenaanduiding).

Bij de beschrijving van de effecten dient rekening gehouden te worden met de invloeden van directe vernietiging, verdroging, verstoring, versnippering en eutrofiëring en met de ecologische relaties binnen het studiegebied en de kwetsbaarheid daarvan voor ingrepen (relaties tussen rust-, foerageer- en broedgebieden).

Speciaal bij biologische effecten kan sprake zijn van veranderingen, die zich pas op lange termijn manifesteren.

Al eerder³³ is aangegeven dat de *Ecologische Verkenning* geactualiseerd zal moeten worden als onderdeel van het MER. Daarbij

- moeten de lacunes van de Ecologische Verkenning worden ingevuld;
- dienen de natuurontwikkelingspotenties te worden betrokken;
- zal via een gevoeligheidsanalyse (aan de hand van verschillende aannames omtrent de dosis-effectrelaties) nader moeten worden aangeduid hoe ernstig en hoe onzeker de uitspraken over aantasting zijn.

5.4 Landschap en cultureel erfgoed

De belangrijkste aspecten, waar aandacht aan besteed moet worden bij de beschrijving van de bestaande milieutoestand, de autonome milieuentwikkeling en de milieueffecten zijn:

- geomorfologie;

---

³² Zie ook § 3.2 van dit advies.

³³ Zie § 4.1.4 van dit advies.

- archeologische en cultuurhistorische elementen en patronen (terpen, dijken, kolken, ontginningspatronen, karakteristieke beplantingen – o.a. op erven en langs ontsluitingswegen), ingaand op de ontginningsgeschiedenis;
- openheid van het landschap (zichtlijnen, zichtvelden).

5.5 Leefmilieu en duurzaamheid

De aspecten waar aandacht aan besteed moet worden bij de beschrijving van de bestaande milieutoestand, de autonome milieuontwikkeling en de milieueffecten zijn:

- de situering van geluid- en trillingsgevoelige gebieden en objecten (op kaart);
- de geluidbelasting uitgedrukt in geluidbelast oppervlak;
- de kans op trillingshinder rondom verkeers- en vervoersassen;
- totale hinder of risico in de wijk door wegverkeer: geluid, luchtkwaliteit (NO₂ en fijn stof = PM10), congestie, verkeersveiligheid);
- externe veiligheid, verbonden aan opslag, verwerking, maar vooral transport van gevaarlijke stoffen (voor zover dat in het plangebied plaatsvindt);
- omvang energieconsumptie, type energiebronnen en verdeling (flexibiliteit voor toekomstige verbeteringen), CO₂-emissies die hiermee samenhangen (indicatief).

Contouren voor luchtverontreiniging, geluid of risico hoeven alleen te worden aangegeven als hiervoor vanuit de normstelling aanleiding is.

Aangegeven moet worden of er door de stankcirkels rond agrarische bedrijven knelpunten met nieuwe woonbebouwing kunnen ontstaan en zo ja, welke consequenties die zullen hebben.

Het MER dient niet alleen oog te hebben voor factoren met negatieve invloeden op het woonmilieu, maar ook aan te geven in hoeverre het leefmilieu in positieve zin wordt beïnvloed (zoals levendigheid, (speel)ruimte op straat en voorzieningenniveau).

6. VERGELIJKING VAN ALTERNATIEVEN

Artikel 7.10, lid 1, onder f van de Wm:

Een MER bevat ten minste: *"een vergelijking van de ingevolge onderdeel d beschreven te verwachten ontwikkeling van het milieu met de beschreven gevolgen voor het milieu van de voorgenomen activiteit, alsmede met de beschreven gevolgen voor het milieu van elk der in beschouwing genomen alternatieven."*

De milieueffecten van de voorgenomen activiteit en de alternatieven moeten onderling én met de referenties worden vergeleken. Doel van de vergelijking is inzicht te geven in de mate waarin, dan wel de essentiële punten waarop, de positieve en negatieve effecten van de voorgenomen activiteit en de alternatieven verschillen. Vergelijking moet bij voorkeur in een overzichtelijke tabel en op grond van kwantitatieve informatie plaatsvinden.

Bij de vergelijking moeten de doelstellingen en de grens- en streefwaarden van het milieubeleid worden betrokken, alsmede de woningbehoefteramingen.

Hoewel dit geen verplicht deel van het MER uitmaakt, beveelt de Commissie aan een indicatie te geven van de kosten van de verschillende alternatieven.

7. LEEMTEN IN INFORMATIE

Artikel 7.10, lid 1, onder g van de Wm:

Een MER bevat ten minste: *"een overzicht van de leemten in de onder d en e bedoelde beschrijvingen [d.w.z. van de bestaande milieutoestand en autonome ontwikkeling daarvan, resp. van de milieueffecten] ten gevolge van het ontbreken van de benodigde gegevens."*

Het MER moet aangeven over welke milieuaspecten geen informatie kan worden opgenomen vanwege gebrek aan gegevens. Deze inventarisatie moet worden toegespitst op die milieuaspecten, die (vermoedelijk) in verdere besluitvorming een belangrijke rol spelen. Op die manier kan worden beoordeeld, wat de consequenties moeten zijn van het gebrek aan milieu-informatie.

Beschreven moet worden:

- welke onzekerheden zijn blijven bestaan en wat hiervan de reden is;
- in hoeverre op korte termijn zou kunnen worden voorzien in de leemten in informatie;
- hoe ernstig leemten en onzekerheden zijn voor het te nemen besluit;
- de consequenties die leemten en onzekerheden hebben voor het besluit.

8. EVALUATIEPROGRAMMA

Artikel 7.39 van de Wm:

"Het bevoegd gezag dat een besluit heeft genomen, bij de voorbereiding waarvan een milieu-effectrapport is gemaakt, onderzoekt de gevolgen van de betrokken activiteit voor het milieu, wanneer zij wordt ondernomen of nadat zij is ondernomen."

De gemeente moet bij het bestemmingsplanbesluit aangeven op welke wijze en op welke termijn een evaluatieonderzoek verricht zal worden om de voorspelde effecten met de daadwerkelijk optredende effecten te kunnen vergelijken en zo nodig aanvullende mitigerende maatregelen te treffen. Het verdient aanbeveling, dat het MER reeds een aanzet tot een programma voor dit onderzoek geeft, omdat er een sterke koppeling bestaat tussen onzekerheden in de gebruikte voorspellingsmethoden, de geconstateerde leemten in kennis en het te verrichten evaluatieonderzoek.

9. VORM EN PRESENTATIE

Bijzondere aandacht verdient de presentatie van de vergelijkende beoordeling van de alternatieven. De onderlinge vergelijking dient bij voorkeur te worden gepresenteerd met behulp van tabellen, figuren en kaarten. Voor de presentatie beveelt de Commissie verder aan om:

- het MER zo beknopt mogelijk te houden, onder andere door achtergrondgegevens (die conclusies, voorspellingen en keuzen onderbouwen) niet in de hoofdtekst zelf te vermelden, maar in een bijlage op te nemen;
- een verklarende woordenlijst, een lijst van gebruikte afkortingen en een literatuurlijst bij het MER op te nemen;
- bij gebruik van kaarten een heldere en recente topografische ondergrond te gebruiken, alle in de tekst gebruikte topografische namen goed leesbaar in de kaart weer te geven en een duidelijke legenda erbij te voegen.

10. **SAMENVATTING VAN HET MER**

Artikel 7.10, lid 1, onder h van de Wm:

Een MER bevat ten minste: *"een samenvatting die aan een algemeen publiek voldoende inzicht geeft voor de beoordeling van het milieu-effectrapport en van de daarin beschreven gevolgen voor het milieu van de voorgenomen activiteit en van de beschreven alternatieven."*

De samenvatting is het deel van het MER dat vooral wordt gelezen door besluitvormers en insprekers en het verdient daarom bijzondere aandacht. Het moet als zelfstandig document leesbaar zijn en een goede afspiegeling zijn van de inhoud van het MER. Ook de samenvatting kan beeldmateriaal bevatten. De samenvatting moet de belangrijkste zaken weergeven, zoals:

- de voorgenomen activiteit en de alternatieven;
- de belangrijkste effecten voor het milieu bij het uitvoeren van de alternatieven (inclusief een voorkeursalternatief);
- de vergelijking van de alternatieven en de argumenten voor de selectie van het mma en het voorkeursalternatief;
- belangrijke leemten in kennis.